

นิพนธ์ต้นฉบับ

การมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์พื้นที่ลุ่มน้ำ ภายใต้โครงการส่งเสริม
และพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของหน่วยจัดการต้นน้ำห้วยสำราญ^{J444}
จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ

**People Participation in Watershed Conservation under the
Extension and Development Project of Community Participation in
Conservation Forest at Huai Samran Watershed Management Unit,
Surin and Si Sa Ket Provinces**

ศศิธร อุทิศช่วงคักดี
วุฒิพลด หัวเมืองเก้า
สันติ สุขสดาด

คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชุดจักร กรุงเทพฯ 10900
Faculty of Forestry, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900, Thailand
E-mail: S6304@hotmail.com

Sasithorn Utishchawengsak
Wuthipol Hoamuangkaew
Santi Suksard

รับต้นฉบับ 18 ตุลาคม 2555

รับลงพิมพ์ 9 พฤศจิกายน 2555

ABSTRACT

The objectives of this research were to determine the socio-economic characteristics, participation level and factors affecting people's participation in watershed conservation. The data were collected from interviewing 269 samples using the designed questionnaire. The statistical analysis methods used were frequency, percentage, mean, minimum, maximum, t-test and F-test with the given significance level of 0.05.

The results of the study revealed that most respondents were female with an average age of 45.57 years. The ethnicity of most respondents was Thai-Cambodian. Primary school was the highest educational level achieved by most and agriculture was their main occupation. Most respondents were social group members and had no social position in the community. The average size of land holding was 12.35 rai. Their average annual household income and expenditure was 96,377.23 and 75,432.90 baht, respectively. Most respondents received information about natural resource conservation, had a good knowledge and understanding of natural resource conservation and they also had a high level of participation in natural resource conservation. The activity having the highest participation level was benefit sharing. Furthermore, factors affecting people participation in watershed conservation were ethnicity, social position, household income from dependency on forest resources, the duration of employing the rules and regulations for control of

forest resource conservation and the performance of the operations for increasing the efficiency of forest protection under the Project According to His Majesty the King's Royal Initiative, and preparing the community data base.

Keywords: participation, conservation, watershed, development

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปของเศรษฐกิจและสังคม ระดับการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ การรวมรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 269 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด t-test และ F-test กำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 45.57 ปี ส่วนใหญ่มีชาติพันธุ์เป็นคนไทยเชื้อสายเขมร การศึกษาระดับประถมศึกษามีอาชีพหลักเกษตรกรรม เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมและไม่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชน มีบ้านเดี่ยวที่อยู่อาศัย 12.35 ไร่ มีรายได้รวมของครัวเรือนเฉลี่ย 96,377.23 บาทต่อปี รายจ่ายของครัวเรือนเฉลี่ย 75,432.90 บาทต่อปี ส่วนใหญ่ได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับมาก และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอยู่ในระดับมาก กิจกรรมที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ได้แก่ ชาติพันธุ์ ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน รายได้ของครัวเรือนจาก การพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ระยะเวลาของการมีกิจกรรม ระเบียน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และผลการดำเนินโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันรักษาป่าตามแนวพระราชดำริ กิจกรรมจัดทำฐานข้อมูลชุมชน/หมู่บ้าน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม การอนุรักษ์ อุ่มน้ำ การพัฒนา

คำนำ

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตหีบี และพันธุ์พิช มีการดำเนินโครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์(สสอ.) ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา โดยมีแนวคิดที่จะส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาของคนในชุมชนให้มีการรวมตัวกันเพื่อจัดทำแผนและกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นมา สำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเอง ให้เป็นไปตามความต้องการของส่วนรวม และสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งในด้านการมีส่วนร่วมกันคิด ร่วมกัน

กำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ มีส่วนร่วมในการรับ

ผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

หน่วยจัดการด้านน้ำทั้งสำราญ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 9 (อุบลราชธานี) กรมอุทยานแห่งชาติ สัตหีบี และพันธุ์พิช ได้ดำเนินโครงการดังกล่าว ตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2549-2553 ในพื้นที่หมู่บ้านเป้าหมาย 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนาสา่น พัฒนาหมู่ที่ 9 บ้านโภคลันพัฒนาหมู่ที่ 10 และบ้านโภคทุม หมู่ที่ 11 ตำบลลงรัส อําเภอบัว宙 จังหวัดสุรินทร์ บ้านวนาสวารรักษ์ หมู่ที่ 5 และบ้านแซร์ไปร์ หมู่ที่ 8 ตำบลໄพรพัฒนา อำเภอภูสูติ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบันพบว่ามีการบูรกรุงทำลายพื้นที่ป่ามีการลักลอบ

ตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ดังกล่าว จึงมีการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำของรายภูรในพื้นที่ดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อที่จะได้นำผลการศึกษาวิจัยมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อุ่มน้ำให้เหมาะสม และเป็นการเสริมสร้างให้รายภูรในพื้นที่โครงการเกิดความสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการเพิ่มขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ ซึ่งก็จะเป็นการเอื้อต่อความสัมฤทธิ์ผลของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่โครงการ ให้กลับฟื้นคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ และมีศักยภาพในการอ่านวยประโภชนหั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสังคมได้อย่างสูงสุดและยั่งยืนต่อไป

ในการศึกษารังนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม ระดับการมีส่วนร่วม และปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของรายภูรในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของหน่วยจัดการด้านน้ำหัวยำราษฎร

กรอบแนวคิดการวิจัย 1) ตัวแปรอิสระ ได้แก่ เพศอาชุชาติพันธุ์ ระดับการศึกษา ตำแหน่งในครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน อัชีพหลัก รายได้ของครัวเรือนจากการพั่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ รายได้รวมของครัวเรือน ขนาดพื้นที่ที่ถือครองของครัวเรือน การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระยะเวลาของการมีกูญ กติกา ระเบียบ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และผลการดำเนินโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันรักษาป่าตามแนวพระราชดำริ กิจกรรมจัดทำฐานข้อมูลชุมชน/หมู่บ้าน แต่ต่างกัน การมีส่วนร่วมของรายภูรในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของหน่วยจัดการด้านน้ำหัวยำราษฎรแต่ต่างกัน

ทางสังคม ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน อัชีพหลัก รายได้ของครัวเรือนจากการพั่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ รายได้รวมของครัวเรือน ขนาดพื้นที่ที่ถือครองของครัวเรือน การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ระยะเวลาของการมีกูญ กติกา ระเบียบ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และผลการดำเนินโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันรักษาป่าตามแนวพระราชดำริ กิจกรรมจัดทำฐานข้อมูลชุมชน/หมู่บ้าน แต่ต่างกัน การมีส่วนร่วมของรายภูรในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของหน่วยจัดการด้านน้ำหัวยำราษฎรแต่ต่างกัน

อุปกรณ์และวิธีการ

ในการศึกษารังนี้ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล โดยสร้างแบบสอบถามจากแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และวัตถุประสงค์ที่ทำการศึกษาตลอดจนการสำรวจภาคสนาม ทั้งนี้ แบบสอบถามดังกล่าว จะผ่านความเห็นชอบจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 2 ท่าน และได้นำไปทดสอบ (pre-test) กับหัวหน้าครัวเรือนหรือผู้แทนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านซึ่งเข้าร่วมโครงการฯ ปี พ.ศ. 2552 คือ บ้านตะวงหมู่ที่ 2 ตำบลจรัส อำเภอปัวชุด จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 30 ชุด หาค่าความเชื่อมั่นเกี่ยวกับความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีของคูเดอร์-ริชาร์ดสัน (Kuder-Richardson) สูตร KR-20 (ขุทธิ, 2553) มีค่าเท่ากับ 0.9506 จากนั้นปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามอีกครั้ง ก่อนนำไปเก็บข้อมูลในหมู่บ้านเป้าหมาย

สำหรับการวิจัยรังนี้มีรายละเอียดวิธีการวิจัยดังนี้

1. กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยวิธีทำการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (stratified sampling) และใช้

สมมติฐานการวิจัย เพศอาชุชาติพันธุ์ ระดับการศึกษา ตำแหน่งในครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่ม

สูตรของ Krejcie and Morgan (1970) ได้ขนาดตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจำนวน 269 ครัวเรือน จากประชากร 886 ครัวเรือน และใช้สูตรการกระจายตามสัดส่วน (สูงกช, 2526) เพื่อให้เกิดการกระจายของคุณภาพอย่างใน การเก็บข้อมูลทั้ง 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนาสานน พัฒนา หมู่ที่ 9 บ้านไอยทะลันพัฒนา หมู่ที่ 10 บ้านไอกกนหมู่ที่ 11 บ้านนาสารร์ หมู่ที่ 7 และบ้านแซร์ไปร์ได หมู่ที่ 8 โดยมีขนาดตัวอย่างเท่ากับ 60 50 19 71 และ 69 ครัวเรือน ตามลำดับ

2. การวัดระดับความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของรายภูมิ มีคำถามจำนวน 10 ข้อ โดยตอบถูกได้ 1 คะแนน ถ้าตอบผิด ได้ 0 คะแนน จากนั้นนำคะแนนที่ได้ทั้งหมดมาคำนวณระดับความรู้ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ ได้คะแนนน้อยกว่าร้อยละ 60

หมายถึง มีความรู้น้อย (1 คะแนน) ได้คะแนนร้อยละ 60-79 หมายถึง มีความรู้ปานกลาง (2 คะแนน) และได้คะแนนร้อยละ 80 คะแนนขึ้นไป หมายถึง มีความรู้มาก (3 คะแนน)

การวัดระดับการมีส่วนร่วมของรายภูมิในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่นน้ำ โดยใช้หน่วยจำนวนครั้งของกิจกรรมแต่ละกิจกรรมหลักซึ่งมีทั้งหมด 5 กิจกรรม ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ของโครงการ ตามแผน การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล โดยนับจำนวนครั้งที่มีการจัดกิจกรรมทั้งหมดในแต่ละหมู่บ้าน โดยคิดค่าวิธีอย่างของการเข้าร่วมกิจกรรมดังต่อไปนี้

$$\text{ร้อยละของการเข้าร่วม} = \frac{\text{จำนวนครั้งในการเข้าร่วมจริงในแต่ละกิจกรรม} \times 100}{\text{จำนวนครั้งทั้งหมดที่มีการดำเนินการในแต่ละกิจกรรมในรอบปีที่ผ่านมา}}$$

สำหรับการจัดการเข้าร่วมกิจกรรมแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ การไม่เข้าร่วมกิจกรรม (ร้อยละ 0) เท่ากับ 0 คะแนน การเข้าร่วมกิจกรรมน้อย (ร้อยละ 1-25) เท่ากับ 1 คะแนน ปานกลาง (ร้อยละ 26-50) เท่ากับ 2 คะแนน มาก (ร้อยละ 51-75) เท่ากับ 3 คะแนน และมาก

ที่สุด (ร้อยละ 76-100) เท่ากับ 4 คะแนน

3. เมื่อร่วมรวมข้อมูลและแจกแจงความถี่ของข้อมูลแล้ว นำค่าเฉลี่ยของการมีส่วนร่วมมาแบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์ในการแบ่ง ดังต่อไปนี้

$$\text{ความกว้างของอันตรภาคชั้น} = \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{4 - 0}{4} = 1.00$$

จากเกณฑ์ดังกล่าวเมื่อได้ค่าเฉลี่ยแล้วสามารถแปลความหมายทางสถิติของระดับคะแนนได้ คือ ค่าคะแนน 0 คะแนน หมายถึง ไม่เข้าร่วม ค่าคะแนน 0.01-1.00 คะแนน หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมน้อย ค่าคะแนน 1.01-2.00 คะแนน หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง ค่าคะแนน 2.01-3.00 คะแนน หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมมาก และค่าคะแนน 3.01-4.00 คะแนน หมายถึง ระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลจะเป็นแบบเชิงพรรณนา สถิติพื้นฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรอิสระแต่ละตัวประกอบด้วย ค่าที่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงมาตรฐาน ค่าต่ำสุด และค่าสูงสุด ค่าส่วนการทดสอบสมมติฐานใช้สถิติ t-test และ F-test โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่โดยใช้วิธี Scheffe

ผลและวิจารณ์

ข้อมูลพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.02 และเพศชาย ร้อยละ 44.98 มีอายุ 36-50 ปี ร้อยละ 37.92 รองลงมา มีอายุ 51-65 ปี 21-35 ปีมากกว่า 65 ปี และน้อยกว่า 21 ปี ร้อยละ 26.77 23.79 8.55 และ 2.97 ตามลำดับ โดยมีอายุสูงสุด 77 ปี ต่ำสุด 15 ปี และเฉลี่ย 45.57 ปี ส่วนใหญ่มีชาติพันธุ์เป็นคนไทยเชื้อสาย เช่น ร้อยละ 43.87 รองลงมา เป็นคนไทยเชื้อสายลาว และคนไทยเชื้อสายอื่น (คนไทยภาคกลางและภาคอื่น) ร้อยละ 38.29 และ 17.84 ตามลำดับ มีการศึกษาในระดับ ประถมศึกษา ร้อยละ 60.60 รองลงมา มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ไม่ได้เรียนอ่านเขียนไม่ได้ มัธยมศึกษาตอนปลายหรือปวช. ไม่ได้เรียนแต่อ่านเขียนได้ ปริญญาตรี และปวส. กิตติบัตรร้อยละ 13.76 10.78 7.06 6.69 0.74 และ 0.37 ตามลำดับ ส่วนใหญ่ มีตำแหน่งในครัวเรือน เป็นหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ 52.04 รองลงมา ก็อ คู่สมรสหัวหน้าครัวเรือน เกรือญาติ และพ่อ/แม่ กิตติบัตรร้อยละ 38.66 7.44 และ 1.86 ตามลำดับ เป็นสามาชิกกลุ่มทางสังคมร้อยละ 57.62 และ ไม่เป็นสามาชิกกลุ่มทางสังคมร้อยละ 42.38 กลุ่มนี้ มีมากที่สุด คือ กุญแจเกษตรกรรม ไม่มีตำแหน่งทางสังคม ในชุมชน ร้อยละ 68.77 และ มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชน ร้อยละ 31.23 จำนวนสามาชิกในครัวเรือน 5-8 คน ร้อยละ 49.81 รองลงมา มีสามาชิกในครัวเรือน 1-4 คน และมากกว่า 8 คน กิตติบัตรร้อยละ 44.24 และ 5.95 ตามลำดับ โดยมีจำนวนสามาชิกในครัวเรือนสูงสุด 13 คน ต่ำสุด 1 คน และเฉลี่ย 4.93 คน จำนวนแรงงาน ในครัวเรือน 3-4 คน ร้อยละ 39.77 รองลงมา มีจำนวนแรงงานในครัวเรือน 1-2 คน มีมากกว่า 4 คน และ ไม่มี กิตติบัตรร้อยละ 31.60 24.91 และ 3.72 ตามลำดับ โดยมี จำนวนแรงงานในครัวเรือนสูงสุด 9 คน เฉลี่ย 3.33 คน ประกอบอาชีพหลักทางเกษตรกรรม ร้อยละ 66.91 รองลงมา คือ อาชีพรับจ้างในภาคเกษตรกรรม ทำขาย ไม่ได้

ประกอบอาชีพรับจ้างในภาคเกษตรกรรมอื่นๆ (อาชีพ การท่องเที่ยว) ประกอบธุรกิจส่วนตัวรับราชการ/ธุรกิจ แฟร์แอล คิตติบัตรร้อยละ 11.15 5.95 5.57 4.46 3.35 1.12 และ 0.37 ตามลำดับ ไม่มีอาชีพรอง ร้อยละ 50.56 และ มีอาชีพรอง ร้อยละ 49.44 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรองรับจ้างในภาคเกษตรกรรม รายได้รวมของครัวเรือนเฉลี่ย 96,377.32 บาทต่อปี ค่าใช้จ่ายรวมของครัวเรือนเฉลี่ย 75,432.90 บาทต่อปี ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ได้แก่ การเก็บหางของป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ น้ำผึ้ง ฯลฯ รายได้จากการเพิ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เฉลี่ย 695.17 บาทต่อปี ขนาดพื้นที่ถือครองของครัวเรือนเฉลี่ย 12.35 ไร่ ส่วนใหญ่มีพื้นที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ส่วนมากได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิตติบัตรร้อยละ 89.59 โดยได้รับการเผยแพร่จากโทรศัพท์มือถือ สำหรับการเข้ามานี้ ส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการ มีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ กิตติบัตรร้อยละ 57.62 โดยเข้าร่วมในกิจกรรมโครงการส่งเสริมอาชีพปัจจุบัน และไม่ใช้สอยในครัวเรือน เพื่อลดการตัดไม้ ทำลายป่ามากที่สุด ส่วนมากไม่ได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กิตติบัตรร้อยละ 62.45 หมู่บ้าน เป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการมีกฏ กติกา ระเบียบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทุกหมู่บ้าน สำหรับระยะเวลาของการมีกฏ กติกา ระเบียบ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากที่สุด คือ 7 ปี และน้อยที่สุด 1 ปี และกุ่มตัวอย่างที่อาชีพอยู่ในชุมชนที่อยู่ภายนอกได้โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันรักษาป่าตามแนวทางพระราชดำริ กิจกรรมจัดทำฐานข้อมูลชุมชน/หมู่บ้าน กิตติบัตรร้อยละ 7.06 ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินโครงการฯ ที่มีน้ำใจกับชุมชน หมู่ที่ 11 ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2552 จำนวน 1 หมู่บ้าน

ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ ระดับความรู้มาก กิตติบัตรร้อยละ 86.62 รองลงมา คือ

ระดับความรู้ปานกลาง และความรู้น้อย กิดเป็นร้อยละ 7.06 และ 6.32 ตามลำดับ โดยได้คะแนนสูงสุด 10 คะแนน ต่ำสุด 2 คะแนน และเฉลี่ย 9.15 คะแนน สำหรับคำถามที่ตอบถูกมากที่สุดคือ ป้าเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ รองลงมาคือ การใช้ปุ๋ยพืชสดหรือปุ๋ยกอทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ขึ้น และตอบถูกน้อยที่สุดคือ การสร้างฝายเขื่อน ทำให้น้ำใช้ตลอดปี โดยไม่ต้องปลูกป่าเพิ่ม

จากการศึกษาพบว่าก่อนตัวอย่างมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ภายในโครงการดังกล่าวในภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.41 คะแนน และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยการมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดเท่ากับ 2.51 คะแนน รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาการมีส่วนร่วมในการ

วางแผน การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล และการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกรรมต่างๆ ของโครงการฯ ตามแผน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.49 2.40 2.35 และ 2.30 คะแนน ตามลำดับ

ผลการทดสอบสมมติฐาน

ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของหน่วยจัดการดินน้ำทั่วชาระยุ 'ได้แก่ ชาติพันธุ์ ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน รายได้ของครัวเรือนจากการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ระยะเวลาของการมีภูมิ ถดถิก ระยะ เนื้อที่ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และผลการดำเนินโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันรักษาป่าด่านแนวพระราชคำริมกิจกรรมจัดทำฐานข้อมูลชุมชน/หมู่บ้าน (Table 1)

Table 1 Factors affecting people participation in watershed conservation under the extension and development project of community participation in conservation forest in Huai Samran Watershed Management Unit.

Independent variable	t	F	P Value
1. Gender	-1.25 ^{ns}	-	0.214
2. Age	-	0.19 ^{ns}	0.946
3. Ethnicity	-	20.21*	0.000
4. Education level	-	0.28 ^{ns}	0.756
5. Position in the household	-	0.93 ^{ns}	0.425
6. Social group membership being	-1.74 ^{ns}	-	0.084
7. Social position	-2.50*	-	0.014
8. Main occupation	-	0.69 ^{ns}	0.504
9. Household income from dependency on forest resource	-	4.73*	0.001
10. Household income	-	1.84 ^{ns}	0.092
11. Size of land holding	-	0.64 ^{ns}	0.531
12. Perception of information about natural resource conservation	-1.47 ^{ns}	-	0.142
13. Attended the training course in natural resource conservation	-1.54 ^{ns}	-	0.124
14. Duration of employing the rules and regulations for control the forest resource conservation	-4.15*	-	0.000
15. Knowledge of conservation natural resource	-	1.71 ^{ns}	0.183
16. Performance of the operations for increasing the efficiency of forest protection under the Project According to His Majesty the King's Royal Initiative and preparing the community data base	-7.56*	-	0.000

Remarks: * = significant at 5 percent; ^{ns} = not significant at 5 percent

จาก Table 1 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์พื้นที่คุณน้ำภายในโครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ของหน่วยจัดการด้านน้ำหัวแม่ลำธารญ พบว่า ชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่คุณน้ำแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างรายอุ่ โดยใช้วิธี Scheffe ทดสอบพบว่าคนไทยเชื้อสายเนบรา มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่คุณน้ำอย่างกว่าคนไทยเชื้อสายลาว และ คนไทยเชื้อสายอื่น (คนไทยภาคกลางและภาคอื่น) เนื่องจากคนไทยเชื้อสายลามักได้รับความไว้วางใจ

จากคนในชุมชนให้เป็นผู้นำชุมชน จึงมีบทบาทในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมากกว่าคนไทยเชื้อสายเนบรา ประกอบกับภาษาลาวที่ใช้ในการสื่อสารของคนไทยเชื้อสายลาวนมีความใกล้เคียงกับภาษาไทยภาคกลาง ทำให้สามารถสื่อสารเข้าใจได้ง่ายกว่าภาษาเนบรา ดังนั้น ในการติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มิใช่บุคคลในท้องถิ่น ย่อมทำให้การสื่อสารทำได้สะดวก และทำความเข้าใจได้ชัดเจนกว่า การซักชวนให้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน จึงกระทำได้โดยง่ายและพบว่าคนไทยเชื้อสายเนบรา โดยเฉพาะผู้สูงอายุจะไม่มีความสนใจในการสื่อสารโดยใช้ภาษาไทยภาคกลาง ซึ่งสอดคล้อง

กับงานวิจัยของพีระ (2545) และการศึกษาของปันดา (2548)

การมีและไม่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำเด็กต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยกลุ่มที่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำมากกว่ากลุ่มที่ไม่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชน เนื่องจากผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่คุณในชุมชนให้ความเชื่อถืออ้วนเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ จึงทำให้ผู้นำชุมชนต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นผู้นำที่คุณในชุมชนให้การยอมรับและไว้วางใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธนาnan พีระ (2546) และงานวิจัยของอิทธิศักดิ์ (2549)

รายได้ของครัวเรือนจากการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ที่เด็กต่างกัน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำเด็กต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่ โดยใช้วิธี Scheffe ทดสอบพบว่า กลุ่มที่มีรายได้ของครัวเรือนจากการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่น้อยกว่าหรือเท่ากัน 500 บาทต่อปี มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำมากกว่า กลุ่มที่ไม่มีรายได้ของครัวเรือนจากการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ อาจเนื่องมาจากกลุ่มนี้มีรายได้น้อยกว่าหรือเท่ากัน 500 บาทต่อปี มีความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์มากกว่ากลุ่มที่ไม่มีรายได้ของครัวเรือนจากการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ เพราะกลุ่มนี้เข้าใจว่าการอนุรักษ์คือ การบำรุง รักษาไว้เพื่อให้รายได้รับผลประโยชน์ต่อไปอย่างต่อเนื่อง จึงเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากทราบดีว่าจะได้รับผลประโยชน์จากการอนุรักษ์อย่างแน่นอน ส่วนกลุ่มที่ไม่มีรายได้ของครัวเรือนจากการพึ่งพิงทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จะเข้าใจว่าป่าไม้ให้ประโยชน์อย่างไรบ้างน้อยกว่ากลุ่มที่เคยเข้าไปใช้ประโยชน์ดังนั้นจึงให้ความสำคัญในเรื่องของกิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำน้อยกว่า อาจเป็นเพราะไม่คิดว่าตนเองได้ผลประโยชน์ใดๆ ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของราชชัย (2547)

ระยะเวลาของการมีกฎ กติกา ระเบียบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนเด็กต่างกัน มีส่วนร่วม

ในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำเด็กต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างรายคู่ โดยใช้วิธี Scheffe ทดสอบพบว่ากลุ่มที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีระยะเวลาของการมีกฎ กติกา ระเบียบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ระยะเวลา 7-8 ปี มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำมากกว่ากลุ่มอาศัยอยู่ในชุมชนที่มีระยะเวลาของการมีกฎ กติกา ระเบียบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ระยะเวลา 1-4 ปี เนื่องจากรายได้มีจิตสำนึกระ备ความตระหนักเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นทุนเดิมอยู่แล้วดังนั้นมีการนำกฎ กติกา ระเบียบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนมาใช้ในชุมชนเป็นระยะเวลานานมากขึ้น ที่จะเกิดความคุ้นเคยกับการปฏิบัติตามแนวทางที่ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดไว้และเห็นประชัยของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น จึงยิ่งสร้างความเชื่อถือให้กับการอนุรักษ์เป็นสมบัติของส่วนร่วมทุกคนในชุมชนควรเข้ามาร่วมดูแลและรักษาให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน จึงสรุปได้ว่าระยะเวลาของการมีกฎ กติกา ระเบียบในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนต่างกัน จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมของรายได้ในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำเด็กต่างกัน

การมีและไม่มีผลการดำเนินโครงการเพื่อประสิทธิภาพการป้องกันรักษาป่าตามแนวพระราชดำริ กิจกรรมจัดทำฐานข้อมูลชุมชน/หมู่บ้าน มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำเด็กต่างกันที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 โดยกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่มีผลการดำเนินโครงการฯ มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำมากกว่ากลุ่มนี้ไม่มีผลการดำเนินโครงการฯ เพราะโดยมีประสบการณ์ที่เข้ากับการเข้าร่วมมาที่ชาวบ้าน/ส่วนราชการเพื่อจัดทำข้อมูลเพื่อรักษาและข้อมูลเชิงพื้นที่ ทำสำนวนปีปุญหาของชุมชน จัดตั้งองค์กรในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อวางแผนบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กำหนดกฎ กติกา และระเบียบชุมชน กำหนดจัดทำแผนกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน และเข้าร่วมเวทีชาวบ้านสัญจรเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างเครือข่ายกับชุมชนที่ดำเนินการด้านการอนุรักษ์เป็นผลสำเร็จ ตลอดจนร่วมในการประเมินผล

การจัดทำข้อมูลชุมชนร่วมกันเหมาะสมกับการเดินทางด้วยตัวเอง เป็นต้น ปริมาณการอีดิคาร์บอนต่อปีของตัวไม้จะมีค่าสูงในช่วงแรกๆ ของการเดินทาง

สรุป

การศึกษากิจกรรมส่วนร่วมของรายภูมิในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของหน่วยจัดการต้นน้ำห้วยสำราญ จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดศรีสะเกษ พนวักคุณด้วยตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 45.57 ปี ส่วนใหญ่มีชาติพันธุ์เป็นคนไทยเชื้อสายเขมร การศึกษาระดับประถมศึกษา มีอาชีวภาพลักษณะกรรมเป็นสามัญคุุ่มทางสังคมและไม่มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชน มีขนาดพื้นที่ถือครองของครัวเรือนเฉลี่ย 12.35 ไร่ มีรายได้รวมของครัวเรือนเฉลี่ย 96,377.23 บาทต่อปี รายจ่ายของครัวเรือนเฉลี่ย 75,432.90 บาทต่อปี ส่วนใหญ่ได้รับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับมาก และการมีส่วนร่วมในภาพรวมอยู่ในระดับมาก กิจกรรมที่ก่อคุณด้วยตัวอย่างมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของรายภูมิในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ได้แก่ ชาติพันธุ์ ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน รายได้ของครัวเรือนจากการพึงพอใจทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ ระยะเวลาของการมีภูมิคุกคาม เนื่องในกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และผลการดำเนินโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันรักษาป่าตามแนวพระราชดำริ กิจกรรมจัดทำฐานข้อมูลชุมชน/หมู่บ้าน ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของรายภูมิในการอนุรักษ์พื้นที่อุ่มน้ำ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งในครัวเรือน การเป็นสามัญคุุ่มทางสังคม อาชีวภาพลักษณะ รายได้รวมของครัวเรือนขนาดพื้นที่ถือครองของครัวเรือน การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- ธนานนท์ สุคนธ์โยธิน. 2546. ปัจจัยที่มีผลต่อการอนุรักษ์ต้นน้ำในพื้นที่ห้วยจัดการต้นน้ำ แม่หล่าย อำเภอเมือง จังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รัชชัย ศุขลอบ. 2547. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้บ้านคลองทราย ตำบลลังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บันดา เมืองหนอง. 2548. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวไทยภูเขาที่มีความสัมพันธ์กับโครงการนำร่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พrice พันธุ์พิจิตร. 2545. ความสัมฤทธิ์ผลของการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อุ่มน้ำยาม ในหน่วยจัดการต้นน้ำดอยผาจิ จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ยุทธ ไกยวารณ์. 2553. หลักสูตรดิจิทัลและการใช้โปรแกรม SPSS. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุบงกช งามนก. 2526. สถิติวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์. ภาควิชาสถิติ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อิทธิศักดิ์ แฉะเที่ยง. 2549. การมีส่วนร่วมของรายภูมิในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ที่บ้านหันทราย ตำบลลันทราย อำเภอร้อยปี๊บ จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Krejcie, R.V. and E.W. Morgan. 1970. *Educational and Psychological Measurement*. Minnesota University, USA.